

**В. Г. БЕРКОВСЬКИЙ\***

**НОВЕ ВИДАННЯ  
ПРО ОПИСУВАННЯ  
СПЕЦІАЛЬНОЇ  
ДОКУМЕНТАЦІЇ В АРХІВАХ**

*Jabłońska Marlena. Dokumentacja specjalna w archiwach. Opis tradycyjny i komputerowy, Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2011, 257 ss.*

Одна із головних специфічних форм поширення інформації у сучасному суспільстві – аудіовізуальні документи. Більше того, саме цей тип документів посідає домінуюче місце у інформаційному світі. Разом з тим приймання на зберігання аудіовізуальних документів вимагає від архівів вдосконалення системи описування. Адже, за Н. Христовою, активне застосування новітніх технологій в архівній сфері потребує побудови нової семіотичної моделі представлення архівної інформації, отже, й розробки нових принципів описування архівної інформації\*\*. При цьому дослідниця цілком слушно зазначає, що сучасна українська архівістика лише починає вивчати зазначені вище проблеми. З огляду на це цілком очевидно є необхідність, передусім, ознайомлення з досвідом та працями колег із сусідніх країн.

Однією з таких праць є книга польського архівіста Марлени Яблонської, присвячена проблемам описування спеціальної документації в архівах. Як зазначає у вступі авторка, її праця присвячена описуванню того типу документів, в яких основним носієм інформації виступає не текст, а образ, символ, відображення, малюнок, схема. Тобто мова йде про описування “усілякого роду мап, починаючи від оглядових, базових, тематичних до планів міст та осель, кадастрових карт та географічних атласів, технічних малюнків галузевих проектів, проектної та буді-



\* Берковський Владислав Георгійович – кандидат історичних наук, директор Центрального державного архіву зарубіжної українки.

\*\* Христова Н. Архівне описування: історія та аспекти подальшого розвитку // Архіви України. – 2009. – № 3–4 (травень–серпень). – С. 22.

вельної документації, фотознімків, світлин людей, тварин, явищ, подій, речей, групових та портретних фото, фотохроніки та фоторепортажів, різних фотографій та фотоальбомів, а також аудіозаписів та документальних й художніх фільмів. Часом до складу цієї документації також долучаються різного роду рекламні матеріали (*materiały ulotne*), поштівки та листівки, а також широко трактована іконографія” (с. 9). Порушена у дослідженні проблема є ще більше важливою, якщо врахувати, що у польських архівних установах зберігається понад 16 млн. одиниць зберігання спеціальної документації (44 % від загальної кількості архівного фонду Польщі). Зауважимо, якщо за період 1990–1998 рр. зростання обсягів надходження на постійне зберігання спеціальної документації відбувалося систематично і планово (у середньому 48176 од. зб. в рік), то вже з 1999 р. спостерігається тенденція до щорічного зростання обсягів надходжень. Так, лише за період 1999–2002 рр. середньорічний обсяг надходжень становив 134633 од. зб. Разом з тим опрацьованою за стандартами є ледве третина від усього комплексу архівної спеціальної документації, а це – 14457548 одиниць фотодокументів, 572893 – картографічних документів, 459103 – технічної документації, 32893 – аудіодокументів та 1270 – відео- та кінодокументів (с. 23). Отже, лише ці дані доводять надзвичайну актуальність проведеного М. Яблонською дослідження, базованого на понад 60-річному досвіді опрацювання та описування архівних фондів.

Характеризуючи у вступі надбання попередників, дослідниця цілком слушно зазначає, що в основному праці з питань описування мали радше документознавчий та архівознавчий характер, натомість бракує праць методичного спрямування (с. 10). З огляду на це увага вченої спрямовується на відображення тих механізмів, що регулюють процеси описування архівних документів, а також напрями розвитку польської архівної науки в контексті вивчення проблем впорядкування спеціалізованої документації та комп’ютеризації архівних установ. Принагідно зазначимо, що вивчення даних питань базується на інформації, отриманій з 3 центральних та 13 регіональних архівних установ Польщі, що дає підстави говорити про ґрунтовність зроблених у роботі висновків.

У першому розділі монографії М. Яблонська зосередила увагу на питаннях традиційної моделі опису спеціальної документації. Базуючись на високорепрезентативному статистичному матеріалі (представленому у 1-у параграфі першого розділу), дослідниця зазначила, що донині архіви Польщі в опрацюванні спеціальної документації використовують методичні рекомендації, розроблені на підставі методики 1947 року авторства Адама Вольфа, яка з часом модернізувалася та значно доповнювалася. Власне цим змінам стосовно кожного конкретного типу документів й присвячено наступні 6 параграфів розділу. Зокрема, досліджено розвиток методики описування картографічних, технічних,

фото-, аудіо- та кінодокументів, а також рекламних матеріалів (*materiały ulotne*). При цьому важливим для українського читача є не лише посилання на відповідні нормативні акти, але й чудова ілюстрація застосування тих чи інших норм та правил з описування архівних документів. Зокрема подається інформація про обов'язкові елементи опису архівної одиниці зберігання. Так, якщо в описі кінодокумента обов'язковими до заповнення є 9 елементів, у описі аудіодокументів – 12 елементів, то в описі рекламних матеріалів подано аж 33 елементи, які групуються за формальною, адміністративно-технічною та описовою ознаками.

Другий розділ монографії присвячено питанню застосування та методичних підходів до комп'ютерної моделі описів спеціальної документації. Зокрема досліджено використання локальних та загальнопольських баз даних до описування архівних документів. Зазначимо, що дослідниця проаналізувала понад 500 локальних баз даних, які були розроблені спеціально на замовлення архівних установ та функціонально забезпечували як внутрішні, так і зовнішні потреби архівів у описуванні, обліку та оприлюдненні архівної інформації (с.91). Важливою є інформація та класифікація тих баз даних, які використовуються у польських архівах в останні роки. Так, згідно з класифікацією М. Яблонської, локальні бази даних польських архівів спрямовуються на пошук інформації (індексні бази даних, які відображають позицію документа; інвентарні бази даних – відображають інформацію про знаходження архівної одиниці; тематичні бази даних, які відображають інформацію за схемою, подібною до інвентарних баз) та на обслуговування повсякденної діяльності архівів (бази даних читальних залів, бази даних контролю за надходженням документів на зберігання до архіву та бази даних з інформацією про розміщення фондів та одиниць зберігання у архівосховищах). Натомість загальнопольські бази даних фактично забезпечують діяльність архівів у 4 напрямках:

1) Пошук інформації – а) SEZAM (Система пошуку архівних фондів) – забезпечує пошук архівів та фондів; б) IZA (Інвентар архівних фондів), SCRINIUM (база даних документації, створеної до кінця XVIII ст.), KITA (Комп'ютерна технічна інформація – фактично база даних науково-технічної документації), MAPY (база даних картографічних документів), AFISZ (База даних рекламних матеріалів, плакатів, афіш та флаєрів, що відображають Голокост), MIKROFILM (база даних мікрофільмів на документи, які зберігаються в польських архівах), FILMIK (база даних мікрофільмів на архівну полоніку, яка зберігається у закордонних установах та організаціях) – забезпечують пошук одиниць зберігання; в) ELA (Пошук особи в архівних документах), PRADZIAD (Програма реєстрації метричних актів та актів цивільного стану) – забезпечують пошук окремих документів;

2) Удоступнення – а) SUMA (Система удоступнення архівних ма-

теріалів у читальних залах архівів), RAP (Реєстр архівних пошуків) – надання доступу до документів у межах архіву; б) PUZZLE (Реєстрація видання документів поза межі архіву) – надання доступу поза межами архіву;

3) Контроль – NADZOR – база даних, яка забезпечує контроль за поточними архівами установ та закладів, а також за їхніми фондами;

4) Збереження – TOPOGRAF – контроль за станом архівосховищ та розміщенням фондів (с.97).

Аналізуючи ці та інші бази даних, М. Яблонська також звертає увагу й на технічні характеристики даних програм (методи створення, в якому програмному середовищі розроблені тощо), а також специфіку їх використання до описування спеціальної документації. Наприклад, докладно подано інформацію про бази даних, які використовуються в Архіві механічної документації (відповідник вітчизняного ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного) (Archiwum Dokumentacji Mechanicznej), Головному архіві давніх актів (Archiwum Główny Akt Dawnych). Зокрема, аналізуються такі бази даних, як FONO (інвентар стрічко-теки та платівко-теки – описи записів на стрічкових носіях та грамплатівках), FILMOTEKA, GRAFIKA. Загалом пропонується дослідницею опис та аналіз баз даних польських архівних установ, з окремою увагою на їх використання в процесі описування спеціальної документації (цій проблемі присвячено другий підрозділ першого параграфу та увесь другий параграф другого розділу), дозволяє детально простежити всі параметри баз даних, їх внутрішню та зовнішню структуру та придатність до описування картографічної, науково-технічної, фото-, аудіо- та кіно-/відеодокументації.

Цілком очевидним є те, що на тлі розгляду методів та технік описування спеціальної документації в польських архівах дослідниця не змогла обійти увагою й міжнародні стандарти. Саме цьому питанню й присвячено третій розділ монографії, в якому польська вчена подає свої рекомендації щодо стандартів опису спеціальної документації.

Підсумовуючи цей огляд, звертаємо увагу на багате оздоблення книги М. Яблонської допоміжною інформацією – різного роду графіками, таблицями, фотографіями баз даних та їх основних позицій. В цілому це лише підтверджує високий рівень підготовки та надзвичайну актуальність даної книги. Залишається лише сподіватися, що колись і у вітчизняній архівній науці з'являться роботи такого гатунку.